



YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-yil
MAXSUS SON

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga bag'ishlanadi

VOLUME 3 / SPECIAL ISSUE / 2023

SPECIAL ISSUE DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.SI



Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUNDARIJA

- 5 YAKUBOV SHUXRAT UMMATALIYEVICH**
Oliy ta'lim tashkilotlari akademik erkinligining
Konstitutsiya darajasida mustahkamlanishi:
zarurat va istiqbollar
- 11 AZIZOV XUDOYQUL TOJIYEVICH**
Ijtimoiy davlatning konstitutsiyaviy asoslarini
ro'yobga chiqarish – muhim vazifa
- 15 HOSHIMXONOV AHROR MO'MINOVICH**
Xalqchil davlat qurish, davlat va jamiyat
boshqaruvi tizimi samaradorligini oshirishda
fuqarolar ishtirokini kengaytirish masalalari
- 21 AZIMOV HAKIMALI IMOMOVICH**
Yangilangan bosh qomusimizda inson huquq
va erkinliklari eng oliy qadriyat sifatida
- 27 SAFAROV DJAXONGIR ISMOILOVICH**
Zamonaviy konstitutsiyaviy-huquqiy islohotlar
sharoitida parlament yuqori palatasi faoliyatini
isloh etish: asosiy tendensiyalar va rivojlanish
istiqbollari
- 37 ABDULLAYEVA MAFTUNA MUROT QIZI**
Konstitutsiyaning to'g'ridan to'g'ri amal qilishi
tushunchasining yuridik tahlili
- 43 JAHONOV SHOHRUH SHUHRAT O'G'LI**
Jamoatchilik nazoratining muhim subyekti
sifatida ommaviy axborot vositalarining
konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari
- 46 TOSHKANOV NURBEK BAHRIDDINOVICH**
Intellektual mulkning konstitutsiyaviy-huquqiy
himoyasi va uning ahamiyati
- 57 YULDOSHBKOV AVAZBEK ALISHER O'G'LI**
Fuqarolarning soliqqa oid konstitutsiyaviy
burchlarini ta'minlashda soliq maslahati
institutining o'rni va ahamiyati
- 63 XAYITOV PANJI BUXAROVICH**
Yangi O'zbekistonning energetika tizimini
rivojlantirishning konstitutsiyaviy-huquqiy
asoslari

70 DAVLATOVA GULIZA SHAVKAT QIZI

Halol raqobatni rivojlantirish va monopol faoliyatni cheklashning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari

75 SHODIYEVA IRISA SOATMUROD QIZI

Advokatlar maqomi e'tibor markazida

79 KAZAKOVA NOZIMA RUSTAM QIZI

The new constitution of Uzbekistan:
A catalyst for democratic advancement

UDC: 342:339.137(045)(575.1)

HALOL RAQOBATNI RIVOJLANTIRISH VA MONOPOL FAOLIYATNI CHEKLASHNING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY ASOSLARI

Davlatova Guliza Shavkat qizi,
Toshkent davlat yuridik universiteti
tayanch doktoranti
ORCID: 0009-0003-7496-7628
e-mail: gprimova97@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizga iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish maqsadida davlat tomonidan halol raqobat uchun shart-sharoitlar yaratilishi, insofsiz raqobatga yo'l qo'yilmasligi, ya'ni monopoliya cheklanishi haqidagi o'zgartirishlar aks etgan normalar hamda ularning iqtisodiy va huquqiy ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, kiritilgan yangi normalar orqali davlat o'z zimmasiga olgan tadbirkorlikni rivojlantirish uchun yaratilgan imkoniyatlar haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: halol raqobat, insofsiz raqobat, monopoliya, soliq, tadbirkorlik, soliq imtiyozlari.

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ДОБРОСОВЕСТНОЙ КОНКУРЕНЦИИ И ОГРАНИЧЕНИЯ МОНОПОЛИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Давлатова Гулиза Шавкат кизи,
базовый докторант Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. В данной статье анализируются нормы, отражённые в новой Конституции нашей страны, которые направлены на создание условий для добросовестной конкуренции, запрет недобросовестной конкуренции и ограничение монополии, и их экономико-правовое значение в целях развития экономической деятельности. Освещены возможности, создаваемые государством для развития предпринимательства посредством новых норм.

Ключевые слова: добросовестная конкуренция, недобросовестная конкуренция, монополия, налог, предпринимательство, налоговые льготы.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF FAIR COMPETITION AND RESTRICTIONS ON MONOPOLISTIC ACTIVITIES

Davlatova Guliza Shavkat kizi,
PhD student
of Tashkent State University of Law

Abstract. This article analyzes the norms and their economic and legal significance, reflected in the amendments to our new Constitution, which fix the creation of conditions for fair competition, the prohibition of unfair competition, that is, the restriction of monopoly, in order to develop economic activity. The opportunities created by the state for the development of entrepreneurship through new norms are also emphasized.

Keywords: Fair competition, unfair competition, monopoly, tax, entrepreneurship, tax benefits

So'nggi yillarda mamlakatimizda raqamli iqtisodiyot va tadbirkorlikni rivojlantirish borasida qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Tadbirkorlar huquqlari qonun hujjatlari-da mustahkamlanib, bozor munosabatlari va raqobatni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratilmoqda. Ushbu o'zgarishlarning negizi mamlakatimiz bosh qomusi – O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida o'z aksini topgan.

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi XII bobi "Jamiyatning iqtisodiy negizlari", deb nomlanib, unda O'zbekiston iqtisodiyoti bozor munosabatlariga tayanishi hamda iqtisodiyotning aniq negizlari belgilab qo'yilgan.

Jumladan, ushbu bobning 65-moddasi 1-qismi quyidagicha bayon qilingan: "Fuqarolar farovonligini oshirishga qaratilgan O'zbekiston iqtisodiyotining negizini xilma-xil shakllardagi mulk tashkil etadi. Davlat bozor munosabatlarini rivojlantirish va halol raqobat uchun shart-sharoitlar yaratadi, iste'molchilarning huquqlari ustuvorligini hisobga olgan holda, iqtisodiy faoliyat, tadbirkorlik va mehnat qilish erkinligini kafolatlaydi".

Erkin bozor mexanizmlarini joriy qilish, sog'lom raqobat va xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning Konstitutsiyada mustahkamlanishi mamlakatimiz aholisi farovonligi va iqtisodiyotining rivojlanishi yo'lidagi juda katta ijobiy o'zgarish hisoblanadi.

2023-yil 3-iyulda yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasining "Raqobat to'g'risida"gi Qonuni ham qabul qilinib, ushbu qonunning maqsadi tovar yoki moliya bozorlarida raqobatning cheklanishi, shuningdek, raqobat yoki tabiiy monopoliya sharoitlarida iste'molchilar huquqlari va qonuniy manfaatlarini kamsitilishiga olib keladigan yoki olib kelishi mumkin bo'lgan harakatlarni nazorat qilishni amalga oshirish hamda ularga chek qo'yish bilan bog'liq bo'lgan raqobat sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat [1].

Shu o'rinda "raqobat" tushunchasiga biroz ta'rif berib o'tishimiz lozim.

Raqobat – xo'jalik yurituvchi subyektlar (raqobatchilar) musobaqalashuvi bo'lib, bunda ularning mustaqil harakatlari ulardan har birining tovar yoki moliya bozoridagi tovar muomalasining umumiy shart-sharoitlariga bir tomonlama tartibda ta'sir ko'rsatish imkoniyatini istisno etadi yoki cheklaydi [2].

Tadbirkorlikning rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi omillardan biri – bu **insofsiz raqobat** bo'lib, ushbu tushunchaning ma'nosi xo'jalik yurituvchi subyekt yoki shaxslar guruhining iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishda afzalliklarga ega bo'lishiga qaratilgan, qonunchilikka, ish muomalasi odatlariga zid bo'lgan hamda boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlar (raqobatchilar)ga zarar yetkazadigan yoki zarar yetkazishi mumkin bo'lgan yoxud ularning ishchanlik obro'siga putur yetkazadigan yoki putur yetkazishi mumkin bo'lgan harakatlarini anglatadi [3].

Insofsiz raqobatni taqiqlash "Raqobat to'g'risida"gi Qonunda ham belgilab qo'yilgan bo'lib, ushbu qonunning 21-moddasiga ko'ra, xo'jalik yurituvchi subyektlar yoki ularning manfaatlarini ko'zlab, boshqa shaxslar tomonidan raqobatchilarga nisbatan insofsiz raqobatni amalga oshirish taqiqlanadi.

Tadbirkorlar va ishbilarmonlar uchun yangi tahrirdagi Konstitutsiyada bir qator huquqiy imkoniyatlar yaratildi. Bunda davlat o'z zimmasiga qulay investitsiyaviy va ishbilarmonlik muhitini ta'minlash, halol raqobat uchun shart-sharoitlar yaratish, bozor munosabatlarini rivojlantirish bo'yicha majburiyatlar olgan.

Bundan tashqari, mamlakatimiz rahbarining Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Muhojiratnomasida erkin bozor mexanizmlarini joriy qilish, sog'lom raqobat va xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash hamda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashni Konstitutsiyada mustahkamlab qo'yish zarurligiga alohida e'tibor qaratildi [4].

Ushbu dolzarb masalalarning yangi Konstitutsiyamiz orqali mustahkamlab qo'yilishi bu boradagi barcha to'siq va cheklovlarni bartaraf qiladi hamda kelajakda milliy iqtisodiyotni yanada rivojlantirish uchun erkinlik beradi.

Bugungi kunda sog'lom raqobat muhitini ta'minlash milliy iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirishning asosiy shartlaridan biridir. Shu munosabat bilan iqtisodiy xulq-atvorning oqilona vositasi – bu sog'lom raqobat muhitini yaratish, moddiy ne'matlarni adolatli taqsimlash, iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish, davlatning iqtisodiyotdagi ulushini kamaytirish, xususiy mulk munosabatlarini qonunlar orqali mustahkamlashdir.

Ammo amalda shunday muammo borki, raqobat o'z-o'zini zarur darajada tartibga sola olmaydi. Binobarin, rivojlangan mamlakatlar tajribasi va ularning amaliyotini tahlil qilish asosida davlatning ijtimoiy vazifalarini bajarish, jamiyatda adolatli soliq siyosatini yuritish, qulay sarmoyaviy va ishbilarmonlik muhitini yaratish muhimdir.

Respublikamiz hududiga tovarlar, xizmatlar, mehnat va moliya resurslarini yetkazib berish faqat tovarlarning erkin harakatlanishini ta'minlash orqali raqobat sharoitlarini yaxshilash uchun mavjud iqtisodiy munosabatlarni maxsus qonunlar bilan tartibga solishni taqozo etadi. Davlat raqobat muhitini o'z vaqtida ta'minlamasa, tadbirkorlarning olg'a siljishi, yirik biznes loyihalarini ishlab chiqish va amalga kiritish imkoniyatlari cheklanib qoladi.

Shu tariqa davlat raqobat muhitini ta'minlab, tadbirkorlik subyektlari huquqlarini kafolatlaydi va qonunchilikni takomillashtiradi. Buning natijasida xo'jalik yurituvchi subyektlarning o'z manfaatlarini to'la namoyon etishi, yaxshi daromad olishi, o'z mavqeyini mustahkamlashi va qobiliyatini namoyon etishi uchun sharoitlar yaratilmoqda.

Shuni hisobga olib, yurtimizda konstitutsiyaviy islohotlarni amalga oshirish jarayonida raqobat muhitini ta'minlash, monopolistik

faoliyatni cheklash, tadbirkorlikni rag'batlantirish, ishbilarmonlik muhitini ta'minlash, xususiy mulk egalarining huquqlarini har tomonlama kafolatlashga xizmat qiluvchi normalar joriy etilmoqda. Xususan, Konstitutsiyamizning 67-moddasidagi "O'zbekiston Respublikasi hududida iqtisodiy makon, tovarlar, xizmatlar, mehnat resurslari va moliyaviy resurslarning erkin harakatlanishini kafolatlash" normasini bunga misol qilib keltirish mumkin.

Jahon tajribasidan ko'rishimiz mumkinki, agar biror mamlakatda monopolistik faoliyat huquqiy tartibga solinsa, sog'lom raqobat tamoyillariga rioya qilinadi; davlat tomonidan qulay investitsiya va ishbilarmonlik muhiti yaratiladi; tovarlar, xizmatlar, mehnat va moliyaviy resurslarning erkin harakatlanishi davlat tomonidan ta'minlanadi. Chunki jahon bozorida raqobat kuchayib bormoqda. Bu vaziyatda davlat va uning vakolatli organlari erkin bozor mexanizmlarini joriy etish bilan bog'liq chora-tadbirlarni amalga oshirmasa, mamlakat taraqqiyoti barqarorligi va mamlakat farovonligiga jiddiy zarar yetishi mumkin.

Shuning uchun ham mamlakatimiz Konstitutsiyasida davlatning iqtisodiy jarayonlarni boshqarishdagi konstitutsiyaviy vazifa va funksiyalarini aniq belgilab berish muhim hisoblanadi.

Mamlakatimizda oxirgi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar samarasida pandemiyaning salbiy oqibatlari, geosiyosiy vaziyatning keskinlashuvi va davom etayotgan globallashuv jarayonlarining kuchayishiga qaramay, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar barqaror o'sib bormoqda. Bularning asosiy sababi iqtisodiy muammolarni hal qilishda tizimli yondashuvning yo'lga qo'yilgani, hududlarni rivojlantirish maqsadida qaratilayotgan e'tibordir.

Ammo mamlakatimizdagi raqobat muhitining holati, tadbirkorlik faoliyatini yuritishdagi ayrim ma'muriy to'siqlar, yuqori bojxona tariflari va soliq yukining notekis taqsim-

lanishi mamlakatimizning mavjud iqtisodiy salohiyatidan foydalanish uchun barcha imkoniyatlardan foydalanish imkonini bermayapti. Binobarin, Konstitutsiyamizda mamlakatimizning barcha hududlarida tovarlar, xizmatlar, mehnat va moliyaviy resurslarning erkin harakatlanishi uchun shart-sharoit yaratish kafolati belgilangan.

Shu jihatni inobatga olgan holda, tovar va xizmatlar bozoridagi barcha ishtirokchilar uchun teng huquqiy va iqtisodiy imkoniyatlar yaratish maqsadida Konstitutsiyamizda monopolistik faoliyatni tartibga solish va cheklashning kuchaytirilishi kiritilgan muhim o'zgarishlardan biridir. Tovlar va xizmatlar bozorida monopoliyani bosqichma-bosqich qisqartirish, unumli raqobat muhiti yaratish, iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va erkinlashtirishning bugungi kundagi ustuvor yo'nalishlaridan.

Konstitutsiya iqtisodiy erkinlikni e'tirof etish va uning uchun barcha sharoitlarni yaratish bilan bir qatorda, tadbirkorlarning monopolistik faoliyat yuritishi yoki iqtisodiy erkinlikni suiiste'mol qilish orqali bir-biri bilan insofsiz raqobat qilishini taqiqlovchi qoidalarini ham belgilab olishi kerak edi. Bu norma yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda belgilandi. Unga ko'ra:

“Davlat qulay investitsiyaviy va ishbilarmonlik muhitini ta'minlaydi.

Tadbirkorlar qonunchilikka muvofiq har qanday faoliyatni amalga oshirish va o'z faoliyati yo'nalishlarini mustaqil ravishda tanlashga haqli.

O'zbekiston Respublikasi hududida iqtisodiy makon birligi, tovarlar, xizmatlar, mehnat resurslari va moliyaviy mablag'larining erkin harakatlanishi kafolatlanadi.

Monopol faoliyat qonun bilan tartibga solinadi va cheklanadi” [5].

Harakatlar strategiyasi va Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi doirasida amalga oshirilgan islohotlar tufayli keyingi yillarda O'zbekistonda erkin va teng raqobat uchun shart-sharoit yaratildi. Tadbirkorlik

subyektlari uchun soliq yuki kamaytirildi, jumladan, mol-mulk solig'i, daromad solig'i va ijtimoiy soliq stavkalari ikki barobarga, qo'shilgan qiymat solig'i 20 foizdan 15 foizga, soliq to'lovlarini ixtiyoriy bajarish stavkasi kamaytirildi. Shuningdek, halol raqobat tamoyillari hayotga tatbiq etilishini ta'minlash uchun 84 turdagi samarasiz soliq imtiyozlari bekor qilindi.

Konstitutsiyada belgilangan mazkur norma raqobatni ta'minlash va monopolistik faoliyatga qarshi kurashish orqali davlat tomonidan tovar va xizmatlar bozori-ning barcha ishtirokchilariga teng iqtisodiy va huquqiy imkoniyatlar yaratadi. “Yangi O'zbekiston – raqobatbardosh mahsulotlar mamlakati” g'oyasiga asoslangan taraqqiyot strategiyasida ochiq tanlov asosida 200 ta eksportyorni tanlab olish, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va yetakchi eksportyorga aylantirish vazifalari belgilangan.

Konstitutsiyamizga kiritilgan ushbu moddalar samarali faoliyat olib boruvchi bozorlar va sog'lom raqobat muhitini shakllantirish orqali iqtisodiy rivojlanish va innovatsiyalarni rag'batlantirish, investitsiyalar oqimini ko'paytirish hamda yangi ish o'rinlari yaratish, xalqaro iqtisodiy indeks va reytinglarda o'z o'rnini yaxshilashga yordam beradi.

Monopol faoliyatni cheklash to'g'risidagi yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizga kiritilgan norma halol mehnat qilib daromad topib kelgan, o'z oila a'zolari va boshqa fuqarolarni ish bilan ta'minlagan, o'z mablag'i hisobidan faoliyat yuritib, insofsiz raqobatni boshdan kechirgan, monopol korxonalar tomonidan ko'plab to'siqlarga uchragan tadbirkorlar uchun juda katta xushxabar bo'ldi. Bu norma tadbirkorlar oldidagi ko'plab to'siqlar olib tashlanishi, iqtisodiy faoliyatda monopoliya va insofsiz raqobatga yo'l qo'yilmasligini anglatadi.

Xorij tajribasidan ma'lumki, Qozog'iston, Bolgariya, Gruziya, Vengriya, Jazoir kabi davlatlar Konstitutsiyasida shu ma'nodagi moddalar belgilab qo'yilgan. Tadbirkorlarimiz

insofsiz raqobat va monopoliya bozordagi ko'plab tengsizliklarga olib kelishini yaxshi tushunishadi. Bu narx-navoning asossiz oshib ketishiga olib keladi.

Shu jihatdan yangi tahrirdagi Konstitutsiyaga kiritilgan ushbu normalar ko'plab tadbirkorlar uchun katta imkoniyatlar eshigini ochishi, shubhasizdir. Chunki insofsiz raqobat, ya'ni monopollashtirishning cheklanishi mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish yo'lidagi muhim omillardan biridir.

Bugungi kunda mamlakatimizda yalpi ichki mahsulotning 58–60 foizi tadbirkorlik

subyektlari tomonidan ishlab chiqarilmoqda. Ularda jami iqtisodiy faol aholining 78-82 foizi mehnat qiladi. Bu, albatta, quvonarli holat.

Ishonchimiz komilki, mamlakatimizda munosib investitsiya muhitini yaratish va monopollashuvga yo'l qo'ymaslik, bu boradagi asosiy me'yorlarning bevosita Konstitutsiyamizda mustahkamlab qo'yilishi iqtisodiy va sarmoyaviy muhitni yanada yaxshilash, eksport salohiyatini mustahkamlash, o'zimizni rivojlantirishimiz uchun mustahkam zamin yaratadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son. <http://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasining "Raqobat to'g'risida"gi qonuni. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 03.07.2023-y., 03/23/850/0439-son. <http://lex.uz>
3. Adham Shodmonov. "Insofsiz raqobat va monopollashtirishga yo'l qo'yilmaydi". Yangi O'zbekiston, 2023-yil 9-iyun.
4. <https://daryo.uz/2022/12/31/erkin-bozor-soglom-raqobat-va-xususiy-mulk-konstitutsiyada-tadbirkorlikni-qollab-quvvatlash-masalasi-mustahkamlanadi>
5. <https://www.uzbekistan.org.ua/uz/konstitutsiyaviy-islohotlar/6422-monopol-faoliyatni-cheklash-konstitutsiya-bilan-mustahkamlanmoqda.html>

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

**2023-YIL
MAXSUS SON**

*Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi
Konstitutsiyasiga bag'ishlanadi*

VOLUME 3 / SPECIAL ISSUE / 2023

SPECIAL ISSUE DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.SI

BOSH MUHARRIR:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, professor, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ergashev Ikrom

Ilmiy boshqarma boshlig'i, dotsent, yuridik fanlar doktori

Mas'ul muharrir: N. Ramazonov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, F. Muhammadiyeva, M. Sharifova,
Y. Yarmolik, E. Mustafayev

Musahhih: M. Sharifova

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 20.12.2023-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli bosma tabog'i 10,0.

Adadi: 100. Buyurtma raqami: .

TDYU tipografiyasida chop etildi.